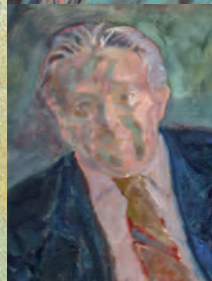
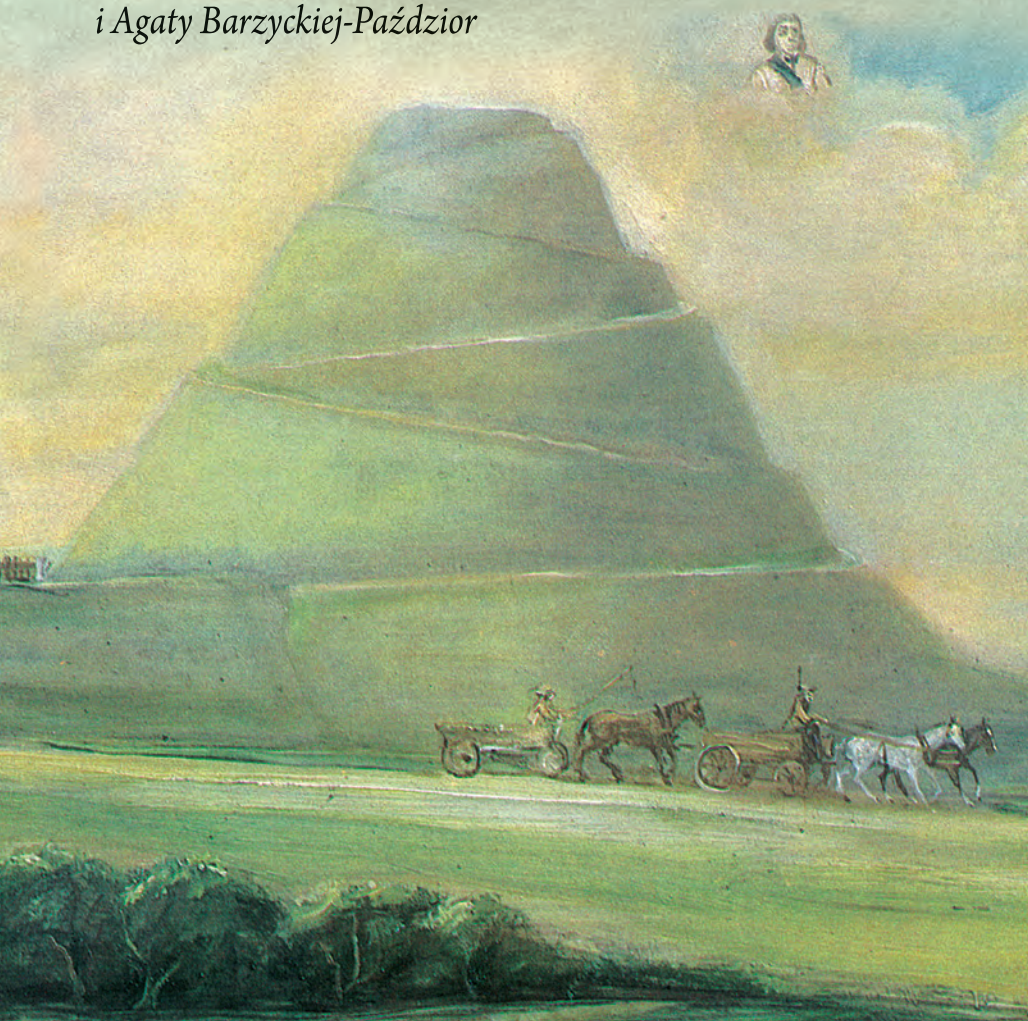

OPIEKUNOWIE KOPCA KOŚCIUSZKI W KRAKOWIE

Słownik biograficzny członków Komitetu Kopca Kościuszki 1820-2020

*pod redakcją Mieczysława Rokosza
i Agaty Barzyckiej-Paździor*

OPIEKUNOWIE KOPCA KOŚCIUSZKI
W KRAKOWIE

Awers i rewers medalu 200-lecia Kopca i Komitetu Kopca Kościuszki,
autorstwa prof. Czesława Dźwigaja

O p i e k u n o w i e Kopca Kościuszki w Krakowie

**Słownik biograficzny
członków Komitetu Kopca Kościuszki
1820-2020**

pod redakcją
Mieczysława Rokosza
i Agaty Barzyckiej-Paździor

Komitet Kopca Kościuszki
Kraków 2023

© Copyright by Komitet Kopca Kościuszki and individual authors

Wydanie I

Opracowanie redakcyjne
Barbara Szymczak-Maciejczyk

Projekt okładki
Lesław Sławiński

ISBN 978-83-8138-981-5 (druk)
ISBN 978-83-8138-982-2 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381389822>

Na okładce wykorzystano wyobrażenie Kopca Kościuszki sprzed 1850 r.,
mal. Zdzisław Pabisiak, olej, blacha, 59 x 93 cm,
wł. Komitetu Kopca Kościuszki [fragment]
oraz portrety prezesów (jak w spisie ilustracji)

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Autorzy haseł	7
Spis skrótów	7
Nota edytorska	9
Zarys dziejów ustrojowych Komitetu Kopca Kościuszki i jego Członkowie	11
Poczet prezesów	27
Członkowie honorowi	67
Noty biograficzne członków Komitetu Kopca Kościuszki z lat 1820-2020 (2021) w układzie chronologicznym	81
Komitet Organizacyjny powołany przez Senat Wolnego Miasta Krakowa	82
Komitet powołany uchwałą Senatu Wolnego Miasta Krakowa 24 listopada 1820 roku i członkowie dokooptowani do 1825 roku	88
Dokooptowywani do Komitetu od 1825 roku	119
Dokooptowywani do Komitetu od 1956 roku	200
Zaproszeni do Komitetu przez Karola Rollego po zakończeniu działań wojennych w Krakowie, a przed 1 lipca 1945 roku	195
Osoby, które nie były członkami Komitetu, ale należy o nich wspomnieć	241
Bibliografia	249
Spis ilustracji	265
Streszczenie	267
Summary	269
Wykaz haseł	273

Autorzy haseł

- AB – Agata Barzycka-Paździor
AS – Andrzej Stawiarski
JU – ks. Jacek Urban
JW – Janusz Wojtycza
MB – Michał Baczkowski
MR – Mieczysław Rokosz
RG – Rafał Gawalkiewicz
ZB – Zbigniew Beiersdorf

Spis skrótów

- AM – „Alma Mater”
ANK – Archiwum Narodowe w Krakowie
KKK – Komitet Kopca Kościuszki
MNK – Muzeum Narodowe w Krakowie
MUJ – Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego
PSB – *Polski Słownik Biograficzny*
RK – „Rocznik Krakowski”
SKOZK – Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa
TMHiZK – Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa
TNK – Towarzystwo Naukowe Krakowskie

Nota edytorska

Niniejszy słownik, który oddajemy do rąk P.T. Czytelnika, nie jest typowym słownikiem biograficznym. Wszelkie słowniki, również biograficzne, mają układ alfabetyczny. W tym jednak przypadku przyjęliśmy układ chronologiczny, przedstawiając najpierw jedenastu kolejnych prezesów Komitetu Kopca Kościuszki, następnie członków honorowych, a na końcu podając biogramy czy też raczej mniej lub bardziej obfite noty biograficzne członków, poczynając od pierwszego składu Komitetu, poprzez biogramy osób powoływanych do członkostwa w kolejnych latach, aż do chwili obecnej. W ten sposób uzyskujemy niejako historię Komitetu zapisaną w biogramach jego prezesów i członków.

Pierwotnie słownik miał być dziełem zbiorowym obecnych członków Komitetu, którzy mieli napisać wybrane przez siebie biogramy według przyjętego dla wszystkich schematu; potem miało nastąpić ich scalenie i zredagowanie. Reliktem tego pierwotnego zamysłu jest 25 biogramów autorstwa prof. Michała Baczkowskiego (MB), dr. Zbigniewa Beiersdorfa (ZB), prof. Rafała Gawalkiewicza (RG), ks. prof. Jacka Urbana (JU) i red. Andrzeja Stawiarskiego (AS). Biogram inż. Tadeusza Polaczka-Korneckiego jest autorstwa niezwiązanego z Komitetem prof. Janusza Wojtyczy (JW). W przypadku wyżej wymienionych autorów każdy biogram opatrzone jest monogramem, a dziesięć z nich zyskało współautorstwo. Pozostałe (w liczbie 126) są autorstwa dr Agaty Barzyckiej-Paździor i prof. Mieczysława Rokosza – one zostały opatrzone monogramami AB lub MR. Wszystkie inicjały rozwiązano w wykazie skrótów. Noty autobiograficzne obecnych członków Komitetu zredagowano i opatrzone sygnaturą „Red.”. Na stronie tytułowej widnieją tylko nazwiska Agaty Borzyckiej-Bodzioch i Mieczysława Rokosza, jako autorów zdecydowanej większości haseł i redaktorów całości słownika.

Na końcu słownika znajdują się bibliografia oraz alfabetyczny wykaz haseł z podaniem autora każdego z nich, tak jak to zostało wyżej powiedziane, za pomocą monogramów lub sygnatury „Red.”.

Jest to pierwsze wydanie słownika, który – mamy taką nadzieję – doczeka się drugiego, lepszego wydania z konterfektami wszystkich członków (w niniejszym wydaniu zostali nimi wyróżnieni tylko prezesi). Tu pragniemy podziękować P.T. dyrekcji Muzeum Narodowego w Krakowie za udostępnienie i zgodę na reprodukcję portretu gen. Franciszka Maksymiliana Paszkowskiego (nieznanego autora) oraz portretu Piotra Moszyńskiego (autorstwa Jana Matejki); dyrekcji Muzeum Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego za udostępnienie i zgodę na reprodukcję portretu Stanisława Tarnowskiego (również pędzla Matejki); dyrekcji Biblioteki Narodowej w Warszawie za zgodę na reprodukcję zdjęcia portretowego Franciszka Władysława Paszkowskiego; dyrekcji Archiwum Narodowego w Krakowie za zgodę na reprodukcję zdjęcia Stefana Zaremby-Skrzyńskiego (autorstwa Juliusza Miena). Fotografia Franciszka Borgiasza Paszkowskiego (nieznanego autora) pochodzi z *Księgi Pamiątkowej półwiekowej działalności Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności w Krakowie 1882-1932* (Kraków 1932). Z wdzięcznością wspominamy śp. Zbigniewa Kazimierza Witka (zm. 8 sierpnia 2023 r.) – prezesa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych – który udostępnił nam portret prof. Karola Estreichera (pędzla Alojzego Siweckiego). Prywatny właściciel portretu Ignacego Trybowskiego pędzla Jana Chrzęszcza nie życzy sobie być wymieniony z nazwiska. Pozostałe portrety prezesów pochodzą ze zbiorów Komitetu Kopca Kościuszki.

Mieczysław Rokosz

**Zarys dziejów ustrojowych
Komitetu Kopca Kościuszki
i jego Członkowie**

Po sprowadzeniu do Krakowa zwłok Tadeusza Kościuszki (który zmarł w Solurze 15 października 1817 r.) i jego krakowskim pogrzebie oraz wawelskim pochówku (22-23 czerwca 1818 r.) powstała myśl o uczczeniu i upamiętnieniu ostatniego obrońcy Ojczyzny pomnikiem. Odrzucono pomysł konwencjonalnej formy upamiętnienia go w kamieniu i metalu, nie znajdując mistrza dłuta godnego dla tego dzieła. Dogasał już klasycystyczny styl myślenia i zanikał gust zapatrzony w antyczne wzory, lecz żywa była pamięć termopileńskiego kurhanu i grobów Cheronei, i budził się romantyzm. Postanowiono wznieść Kościuszcze „pomnik prosty a trwały z ojczyznej ziemi i głazu krajowego”, na podobieństwo podkrakowskich, przedhistorycznych kopców spowitych w legendy o Kraku i Wandzie. Zdecydowano, aby piękną ofiarą i wysiłkiem fizycznym Polaków wznieść ogromną symboliczną Mogiłę za Pomnik dla Kościuszki. 19 lipca 1820 r. Senat Rządzący Rzeczypospolitej Krakowskiej postanowił wznieść Mogiłę za Pomnik „dla ostatniego swobód Ojczystych Obrońcy”¹. Powołano komisję, która wybrała miejsce na Górze bł. Bronisławy, skąd rozpościera się wspaniały widok na starą stolicę i szmat kraju aż po Tatry. Wyznaczono poniedziałkowy dzień 16 października 1820 r. – czyli nazajutrz po trzeciej rocznicy zgonu bohatera – na uroczystość założenia podstawy pod mogiłę i żywiołowo, z entuzjazmem przystąpiono do „sypania” kopca. Jednak wkrótce jesienna pora

---

¹ *Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki przez Komitet zarządzający tą budową wydany*, Kraków 1825-1826, Dowód nr V. Postanowienie Mogiły za Pomnik (b.p.); zob. też M. Rokosz, *Wýwód historyczno-prawny Kopca Kościuszki w Krakowie i dzieje ustrojowe jego Komitetu w latach 1820-2000*, [w:] *180 lat Kopca Kościuszki. Materiały z sesji naukowej odbytej 15 kwietnia 2000 roku*, red. M. Małecki, Kraków 2001, s. 105-122.

kazała przerwać te roboty. A skoro „wniesienie pomnika bohaterowi, [...] dzieło wdzięczności Narodowej już początek wzięło i skoro pomnik ten jest prawdziwie Narodową własnością, bo każdą bryłkę ziemi na tę mogiłę dłoń Polska zaniósła”, Senat Rządzący 24 listopada 1820 r. uznał, iż sprawiedliwe jest, „aby skład tyłu szlachetnych uczuć i znoju obywatelskiego pod strażą obywatelską zostawał, tudzież ażeby również kierunek dalszych robót, jak i zarząd czynionych w tym celu ofiar sami Obywatele sprawowali [...] postanowił Senat utworzyć Komitet, któremu by tak chlubne zadanie poruczone zostało”². Do składu tego Komitetu zaproszono 18 osób piastujących wysokie urzędy i cieszące się powszechnym szacunkiem. Komitet ten na posiedzeniu 18 grudnia wybrał spośród siebie prezesa w osobie Franciszka Maksymiliana Paszkowskiego, byłego generała wojsk polskich Księstwa Warszawskiego, przyjaciela i spadkobiercę Kościuszki.

Komitet został powołany do sprawowania całokształtu zadań związanych z zarządzaniem budową Pomnika, więc i tak się nazywał: Komitet Zarządzający Budową Pomnika Kościuszki. Taki był również napis na otoku metalowej pieczęci Komitetu do laku i do tuszu, z wyobrażeniem herbu Krakowa. Po trzech sezonach budowlanych, tj. jesienią 1823 r., zaistniała wszechobecna w krajobrazach Krakowa i okolicy śmigła sylwetka stożka Kopca na polistej kulminacji Góry bł. Bronisławy³. Komitet jednak się nie rozwiązał, lecz odmieniwszy w 1825 r. nazwę na Komitet Pomnika Kościuszki, stanął na straży tej narodowej pamiątki. Nazwa Komitetu z upływem lat ulegała zmianie. W aktach spotyka się: Komitet Zarządzający Pomnikiem Tadeusza Kościuszki, Komitet Konserwacji Pomnika Kościuszki, Komitet Opieki nad Mogiłą Kościuszki, Komitet Mogiły Kościuszki. W XIX w. i na początku XX w. w oficjalnej nazwie występuje więc zawsze „Pomnik” albo „Mogiła”, *lege*: Pomnik w kształcie Mogiły. Nigdy nie pojawiało się określenie Kopiec. *Vox populi* określał Mogiłę Kościuszki „kopcem” przez analogię do kopców Kraka i Wandy. Dopiero za prezesury Karola Rollego, 11 czerwca 1937 r. sprawiono owalną pieczęć z nazwą: „KOMITET KOPCA KOŚCIUSZKI Ustanowiony 24. XI. 1820 r. w Krakowie”. A skoro już „Kopiec...”, to zawsze dużą literą, bo to nazwa własna! Za prezesury profesora Karola Estreichera zaczęła funkcjonować nazwa Komitet Opieki nad Kopcem Kościuszki, przy równoczesnym użyciu wspomnianej pieczęci. W 1994 r. prezes Mieczysław Rokosz powrócił do nazwy zgodnej z brzmieniem inskrypcji napieczętej: Komitet Kopca Kościuszki w Krakowie.

² Zob. *Pamiętnik budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki...*, Dowód Nr VIII. *Ustanowienie Komitetu* (bez paginacji).

³ Zob. M. Rokosz, *Krajobraz Krakowa z Kopcem Kościuszki. Landscapes of Kraków with Kościusko Mound*, Kraków 2015.

Kopiec wzniesiony na wysokości 300 m n.p.m. i 123 m nad lustrem Wisły jest stożkiem o średnicy podstawy 90 m, wysokim na 35,5 m, z platformą szczytową o średnicy 8,5 metrów. Drogę komunikacyjną od podstawy na platformę szczytową stanowią dwie przecinające się spiralne ścieżki. Jest to budowla ziemna, o stromych stokach skarp, wzniesiona bez użycia wewnętrznych konstrukcji (jak np. bierwionowy ruszt, kamienie, faszyna). Jedynym elementem konstrukcyjnym był wysoki na 30 m pień jodły, która stanowiła oś wznoszonej budowli. Kopiec został „usypany” z pobieranej na Górze bł. Bronisławy gleby lessowej o specyficznych właściwościach higroskopijnych (łatwo chłonie wodę, przeobrażając się w trudno wysychającą masę plastyczną). Jako budowla ziemna o nachyleniu stoków przekraczającym „kąt zsypu”, podlegała bezpośredniemu działaniu sił natury (ulewne deszcze, topniejące śniegi, działanie nornic), Kopiec rychło okazał się – jak zapisano w starych protokołach – „istotą jakby żywą”, wymagającą stałego baczenia, naprawy szkód i troskliwej konserwacji. Jeszcze nie zwieńczono Mogiły planowanym od początku pomnikowym głazem – co nastąpiło dopiero 16 czerwca 1860 r. – a już Komitet borykał się z naprawami Kopca. U jego podstawy złożono ziemię z Raławic, w trakcie zaś jego budowy zdeponowano w nim ziemię z Dubienki, Szczekocin i Maciejowic, a 4 lipca 1926 r., w 150. rocznicę ogłoszenia Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych, w głowicy Kopca – z inicjatywy prof. Erica P. Kelly’ego z Kolegium Dartmouth i Narodowego Towarzystwa Synów Amerykańskiej Rewolucji (The National Society of the Sons of the American Revolution), „na dowód i wspomnienie udziału Tadeusza Kościuszki w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych” – złożono ziemię z Yorktown, Saratogi, West Point oraz Old Star Fort w Greenwood w Karolinie Południowej⁴. Tak więc na zasadzie *pars pro toto* Mogiła Kościuszki została wzniesiona z ziemi zroszonej krwią bohaterów walk o wolność i niepodległość w Polsce i w Ameryce.

Z upływem lat od chwili powołania pierwszego składu Komitetu przez Senat Rządzący Komitet odnawiał się przez kooptację nowych członków. Urząd prezesa był dożywotni. Nowo powołanych członków zatwierdzał Senat. Również ze swoich finansów Komitet rozliczał się z Senatem.

Warto zaznaczyć, że to staraniem Komitetu trumna Kościuszki w grudniu 1832 r. doczekała się klasycystycznego sarkofagu w krypcie św. Leonarda, a z czasem w Katedrze Wawelskiej w dniu jego urodzin (4 lutego) rokrocznie odprawiano msze święte.

⁴ *The Kosciuszko Mound*, „Official Bulletin in National Society Sons of American Revolution”, 1926, Vol. XXI, No. 2, s. 179-181.

Komitet przeżył Rzeczpospolitą Krakowską i po 1846 r. nadal działał w Krakowie, już pod zaborem austriackim, jako uznany przez rząd austriacki reprezentant własności Mogiły. Podlegał teraz c.k. Radzie Administracyjnej Wielkiego Księstwa Krakowskiego, która zatwierdzała zmiany personalne, przyjmowała roczne sprawozdania z czynności Komitetu, a także sprawowała nadzór finansowy⁵.

W 1852 r. Komitet „zagrożony wywłaszczeniem, zmuszony był odstąpić Skarbowi austriackiemu” pod mające się wznieść fortyfikacje grunty otaczające Mogiłę Kościuszki, „jednak z wyłączeniem samej Mogiły w obszarze jednej morgi [miary wiedeńskiej] u podstawy” i kaplicy bł. Bronisławy z cmentarzyskiem znajdującym się tu od początku XVIII wieku. Rząd austriacki – mocą notarialnego aktu kupna-sprzedaży z 21 kwietnia 1852 r. – pozostawił nadal Mogiłę z 1 morgą wiedeńską ziemi u podstawy Komitetowi oraz kapliczkę i izbę strażnika jako wyjęte z kupna, równocześnie przyjmując zobowiązanie wolnego dostępu do Mogiły od świtu do zmierzchu oraz wybudowania mieszkania dla dozorca Mogiły. Komenda fortu gwarantowała więc wolny dostęp publiczności do Mogiły, a jedynie „z powodu niebezpieczeństwa wojennego albo wyższych wojskowych względów” zastrzegano zamknięcie dostępu do Mogiły przez wyższe władze wojskowe; z tego zastrzeżenia władze austriackie korzystały w latach 1852-1867 i 1914-1918. Kwota transakcji sprzedaży wynosiła 18 tys. złr, z czego 10 tys. otrzymał dozorca Mogiły Kalikst Waligórski tytułem rekompensaty za utracony grunt i domostwo przyznane mu przez Komitet, a 8 tys. przypadło Komitetowi⁶.

W trakcie budowy fortu podstawę Mogiły obwiedziono murem oporowym mającym podkreślać eksterytorialność samego Pomnika. Pracujący przy budowie fortu architekt Feliks Księżarski w rekompensacie za starą, zburzoną w 1854 r. kaplicę bł. Bronisławy w latach 1856-1861 wzniósł nową kaplicę w stylu neogotyckim według własnego projektu. Tak więc Mogiła-Pomnik wraz z kaplicą pozostawały pod zarządem Komitetu jako odrębny od otaczającego go fortu nr 2, nazwanego „Kościuszek”, byt prawny i ideowy.

W r. 1857 władze austriackie, pragnąc ustalić tożsamość prawną Komitetu, stosownie do przepisów o stowarzyszeniach zażądały statutu i jego rejestracji. Komitet odpowiedział pismem do prezydenta Rządu Krajowego Henryka Ja-

⁵ J. Gordziakowski, *Dzieje Komitetu Kopca Kościuszki (1820-1994)*, [w:] *Kościuszcze w hołdzie*, red. M. Rokosz, Kraków 1994, s. 118 i 175 (przypis nr 148).

⁶ *Akt odstąpienia gruntów około pomnika Kościuszki na budowę fortyfikacji*, [w:] *Do-datek do Pamiętnika budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki*, Kraków 1852, s. 62-68; por. J. Gordziakowski, *op. cit.*, s. 119-120 i 176 (przypis nr 154).

rosława Clam-Martinica, wyjaśniając, że nie jest stowarzyszeniem założonym przez osoby prywatne i w związku z tym nie jest zobowiązany do posiadania statutu i rejestracji, lecz jest organem publicznym powołanym przez Senat Rządzący Rzeczypospolitej Krakowskiej do opieki konserwatorskiej nad fundacją Mogiły-Pomnika Kościuszki i działa na zasadzie publicznoprawnej. Zostało to przyjęte do wiadomości, a Komitet uznano za legalnego reprezentanta własności narodowej, jaką jest Mogiła Kościuszki⁷.

Z nastaniem autonomii galicyjskiej Prezydium c.k. Komisji Namiestniczej powiadomiło Komitet, że od 1 października 1866 r. nadzór nad Komitetem i jego funduszami przechodzi w kompetencje Wydziału Krajowego. Porozumienie zawarte 1 lutego 1868 r. dokładniej precyzowało tę relację. Komitet, jak dotąd, odnawiał się przez kooptację i wybierał swojego prezesa i wiceprezesa, co miało być podawane do wiadomości Namiestnictwa. Od r. 1906 (był to czas prezydentury Juliusza Lea w Krakowie) – utrwalił się nie zawsze przestrzegany zwyczaj, że wiceprezesem Komitetu zostawał aktualny prezydent Krakowa. Fundusze Komitetu, pochodzące ze sprzedaży gruntu wokół Kopca oraz z darów i fundacji, miały być zdeponowane w Banku Wydziału Krajowego we Lwowie, a tylko 2000 zł miało pozostawać do bezpośredniej dyspozycji; dysponowanie większą kwotą wymagało uzasadnienia i zgody Wydziału Krajowego⁸. W praktyce w dobie autonomii Komitet (zawiadywany zresztą przez konserwatystów galicyjskich, niejednokrotnie pełniących funkcje urzędowe we władzach krajowych, ale też w Wiedniu) cieszył się szacunkiem i uznaniem władz oraz dalece większą niezależnością niż w poprzednich okresach.

W 1871 r. Komitet, otrzymawszy nakaz płatności podatku gruntowego za jedną morgę wiedeńską ziemi, na której wznosi się Mogiła-Pomnik, odwołał się do Ministerstwa Skarbu w Wiedniu, a następnie do cesarza, który 27 kwietnia 1874 r. zwolnił Komitet od podatku gruntowego⁹.

Gdy z mocy Ustawy Krajowej z 20 marca 1874 r. (L 29 Dz. U. Kraj.) zakładano księgi hipoteczne, 6 lutego 1880 r. grunt w postaci owej jednej morgi wiedeńskiej, na której wznosi się Mogiła Kościuszki wraz z kaplicą i cmentarzykiem, zapisano na własność Fundacji Narodowej Mogiły Kościuszki. Zapis ten powtórzono w księdze wieczystej w 1906 r. (wykaz hipoteczny 146 Gm. Kat.

⁷ Zob. *Dodatek drugi do Pamiętnika Pomnika Kościuszki obejmujący czas od 1 Lipca 1952 roku do końca roku 1976*, Kraków 1978, s. 9-10; por. J. Gordziałkowski, *op. cit.*, s. 121, 176-177 (przypis 158).

⁸ *Dodatek drugi do Pamiętnika...*, s. 27-32; por. J. Gordziałkowski, *op. cit.*, s. 124-125, 177 (przypisy 167-169).

⁹ *Dodatek drugi do Pamiętnika...*, s. 37-39, 40-41.

Streszczenie

Komitet Kopca Kościuszki to ciało obywatelskie organicznie związane z przedmiotem swojej troski, jakim jest Kopiec Kościuszki – instytucja, która ma za sobą 200 lat istnienia i nadal działa.

W artykule wstępnym streszczono historię Komitetu od momentu powstania, akcentując jego przemiany ustrojowe w ciągu tych 200 lat. Po sprowadzeniu zwłok zmarłego w szwajcarskiej Solurze 15 października 1817 r. generała Tadeusza Kościuszki, „ostatniego obrońcy ojczyzny”, naczelnika państwa w czasie insurekcji 1794 r., oraz po krakowskich uroczystościach pogrzebowych i złożeniu trumny w królewskich kryptach katedry na Wawelu powstał pomysł uczczenia bohatera „pomnikiem prostym a trwałym”. Postanowiono – na wzór przedhistorycznych podkrakowskich kopców spowitych w legendy o Kraku, założycielu Krakowa, i jego córce Wandzie – wznieść generałowi ogromną symboliczną Mogiłę za Pomnik, z czasem potocznie nazwaną Kopcem Kościuszki. Ofiarność na ten cel Polaków ze wszystkich ziem rozszarpanej przez Rosję, Prusy i Austrię Rzeczypospolitej była wielka.

Zaraz po rozpoczęciu „sypania” tej symbolicznej Mogiły, 16 października 1820 r. Senat Rządzący utworzonego na kongresie wiedeńskim Wolnego Miasta Krakowa ustanowił Komitet zarządzający jego budową. W trakcie budowy zdeponowano w Kopcu ziemię z pól bitewnych Raławic, Dubienki, Szczekocin i Maciejowic, a w r. 1926 – ziemię z pól bitewnych amerykańskiej wojny o niepodległość. Był to pierwszy z około 300 obecnie na globie ziemskim pomników Kościuszki.

Po dokończeniu dzieła, po trzech sezonach budowlanych (1820-1823) Komitet się nie rozwiązał, lecz stanął na straży tego pomnika. Tylko codzienna troska gwarantowała trwanie tej ziemnej budowli narażonej na destrukcyjny wpływ sił natury, jak topniejące wiosną śniegi, ulewne deszcze, a także działalność nornic.

Kopiec został wpisany do austriackich ksiąg wieczystych jako Narodowa Fundacja Mogiły Pomnika dla Tadeusza Kościuszki, co oznacza, że jest ufundowany przez naród Polski i pozostaje jego własnością, a Komitet w imieniu narodu opiekuje się nim i zarządza.

Komitet nie był stowarzyszeniem założonym przez osoby prywatne, lecz ciałem obywatelskim powołanym do istnienia przez najwyższą władzę Rzeczypospolitej Krakowskiej i jako organ publiczny uznawanym przez kolejne austriackie władze zaborcze, odnawiając się w każdym pokoleniu przez kooptację nowych członków.

Komitet nie przestał też działać po odrodzeniu państwa polskiego w 1918 r., a także w okresie formalnego niebytu podczas II wojny światowej i w powojennych warunkach Polski Ludowej, kiedy to jednak istniał jako Komitet pod ochroną Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, aż po obecne funkcjonowanie jako stowarzyszenie.

Nieprzerwanie kontynuuje swoją misję, zachowując nazwę i historyczną pieczęć. Jest historycznym i prawnym opiekunem Kopca Kościuszki, „symbolu niepodległości Polski i solidarności narodów w imię dobra ludzkości”.

Komitet Kopca Kościuszki ma więc za sobą 200 lat nieprzerwanej opieki konserwatorskiej nad Kopcem, „by co wiosny zielenił się świeżą trawą”, i 200 lat pielęgnowania pamięci o wpisanym w świadomość świata bohaterze wciąż potrzebnym.

W ciągu tych 200 z okładem lat Komitetowi przewodziło dożywotnio dziesięciu prezesów, obecnie urzęduje jedenasty. Są to: generał Franciszek Maksymilian Paszkowski h. Zadora – prezes w latach 1820-1856, Piotr Moszyński h. Nałęcz – prezes w latach 1856-1879, Franciszek Władysław Paszkowski – prezes w latach 1879-1883, Stanisław Tarnowski h. Leliwa – prezes w latach 1883-1917, Franciszek Borgiasz Paszkowski – prezes w latach 1917-1926, Stefan Zaremba-Skrzyński – prezes w latach 1926-1935, Karol Rolle – prezes w latach 1935-1951, Karol Estreicher – prezes w latach 1951-1984, Wojciech Maria Bartel – prezes w latach 1984-1992, Ignacy Trybowski – prezes w latach 1992-1994 i Mieczysław Rokosz od 1994 roku.

W ciągu tych 200 lat, na które przypadły prezesury wyżej wymienionych, przez Komitet przeszło niewiele ponad 150 osób, spełniających honor opiekunów Mogiły – Pomnika – Kopca Kościuszki.

Spotykamy tu posła na Sejm Wielki i członka Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji 3 Maja, żołnierza Legionów Polskich Jana Henryka Dąbrowskiego, uczestnika wojen napoleońskich, który dosłużył się szlifów generalskich, członka Towarzystwa Patriotycznego i sybiraka, uczestników walk powstańczych o odzyskanie niepodległego państwa, wybitnych uczonych różnych dyscyplin z krakowskiego środowiska naukowego, specjalistów w dziedzinie architektury i budownictwa, przedstawicieli krakowskiego duchowieństwa, członków Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, Akademii Umiejętności i Uniwersytetu Jagiellońskiego, wśród których znalazł się sam prezes Akademii i Rektor UJ. Mamy tu wysokich urzędników krakowskich władz miejskich, nie wyłączając prezydentów miasta, wybitnych działaczy w dziedzinie rolnictwa i ubezpieczeń społecznych i ofiarnych filantropów. Spotykamy w Komitecie konserwatystów spod znaku Stańczyka z okresu autonomii galicyjskiej – posłów do Sejmu Krajowego we Lwowie, do Parlamentu i do Rady Państwa w Wiedniu. Znaleźli się w tym gronie senator Odrodzonego Państwa Polskiego i znów prezydenci Krakowa, wysocy wojskowi, którzy uczestniczyli w walkach o niepodległość. W czasie II wojny światowej dwaj znakomici członkowie Komitetu: Tadeusz Polaczek-Kornecki i Jan Józef Fischer zginęli w hitlerowskim obozie koncentracyjnym w Auschwitz. Wśród członków Komitetu znaleźli się też uczestnicy konspiracji polskiego państwa podziemnego, uczestnicy tajnego nauczania, ratownicy zagrożonych dóbr kultury, a potem działacze opozycji antykomunistycznej, działacze Solidarności, uczestnicy zakazanych Marszów Szlakiem Pierwszej Kompanii Kadrowej Józefa Piłsudskiego i znów profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz innych szkół wyższych Krakowa, w tym światowej sławy artysta rzeźbiarz, konserwatorzy, muzealnicy, społecznicy itd. Wszystkich łączył pietyzm w stosunku do Kościuszki i tradycje niepodległościowe. Zawsze było to nieliczne grono osób, które były nie tylko świadkami historii, lecz również wręcz czynnie w niej uczestniczyły, których osobiste losy odzwierciedlały los kolejnych pokoleń Polaków.

Niniejszy słownik, zredagowany w układzie chronologicznym, jest zarazem historią tego Pomnika, zapisaną w biogramach jego opiekunów. By ułatwić dotarcie do not biograficznych poszczególnych członków Komitetu, na końcu zamieszczono alfabetyczny spis haseł biograficznych z monogramami autorów i odesłaniem do strony.

Summary

Guardians of the Kościuszko Mound

**A Biographical Dictionary of the Members of the Kościuszko Mound Committee
1820–2020**

The Kościuszko Mound Committee is a civic body organically integrated with the object of its care: the Kościuszko Mound. The institution has been active for 200 years and continues to function today.

The introductory piece outlines the history of the Committee since its beginning in light of various transformations of the government system in Poland thought these years. After the remains of General Tadeusz Kościuszko, the ‘last defender of the homeland’ and the head of state at the time of the 1794 insurrection, who died in Solothurn in Switzerland on October 15, 1817, were brought to Poland, commemorated at Kraków funeral celebrations and solemnly buried in the royal vaults in the Wawel Cathedral, an idea emerged to pay tribute to the hero with a ‘monument plain and lasting.’ It was decided to follow the example of the prehistoric mounds near Kraków, shrouded in the legends about Krak, the mythical founder of the town, and his daughter Wanda, and erect a gigantic symbolic grave as a monument to Kościuszko, which over the years came to be known as the Kościuszko Mound. Poles readily contributed to this end from all regions of the country torn apart by Russia, Prussia and Austria.

Soon after the work on the symbolic grave started on October 16, 1820, the Governing Senate of the Free City of Kraków (which was instituted by the Vienna Congress) established a Committee to supervise its construction. During its erection, the Mound received soil from battlefields of Raławice, Dubienka, Szczekociny, and Maciejowice and later, in 1926, from battlefields of American War of Independence. The Mound was the first of about 300 Kościuszko monuments that exist worldwide nowadays.

After the construction was finalized in the seasons of 1820–1823, the Committee did not dissolve, but changed into a guardian of the monument. This earth structure could only last owing to everyday care of the place that was exposed to the elements (spring thaws, heavy rains) and the destructive impact of voles.

Austrian land registers recorded the Mound as the National Foundation of the Grave Monument for Tadeusz Kościuszko, which means it was founded by the Polish Nation and stays in its possession, while the Committee takes care of and manages it on its behalf.

The Committee was not an association of private people, but a civic body created by the highest power of the Kraków Republic and was a public organ recognized by successive Austrian occupation authorities, being renewed generation after generation by incorporating new members.

Neither did the Committee cease to function after the rebirth of the Polish statehood in 1918 nor at the time of its formal nonexistence during the second world war and in the new reality of the People's Republic of Poland (when it continued to function as a committee under the auspices of the Society of Lovers of the History and Monuments of Kraków) until its present form as an association. It continues to realize its mission without any break, retaining the same name and the official historic stamp. It is a traditional and legal guardian of the Kościuszko Mound, the 'symbol of Polish independence and solidarity of nations for the good of mankind.'

Thus, the Committee of the Kościuszko Mound has a 200-year history of incessant conservation of the Mound so as "it may grow green with fresh grass each spring" and 200 years of the cultivation of the memory of the hero, who is inscribed in the global consciousness and still much needed today.

During these over 200 years, the Committee has been headed by ten lifelong presidents and now it is managed by the eleventh. They are General Franciszek Maksymilian Paszkowski of the coat of arms 'Zadora' (president in 1820–56), Piotr Moszyński of the coat of arms 'Nałęcz' (president in 1856–79), Franciszek Władysław Paszkowski (president in 1879–83), Stanisław Tarnowski of the coat of arms 'Leliwa' (president in 1883–1917), Franciszek Borgiasz Paszkowski (president in 1917–26), Stefan Zaremba-Skrzyński (president in 1926–35), Karol Rolle (president in 1935–51), Karol Estreicher (president in 1951–84), Wojciech Maria Bartel (president in 1984–92), Ignacy Trybowski (president in 1992–94), and Mieczysław Rokosz (president since 1994).

During 200 years when the abovementioned presided over the Committee, it gathered not many more than 150 people who performed the noble duties of the guardians of the Grave-Monument-Mound. We see in their midst a member of the Great Sejm, a member of the Friends of the Constitution of May 3, a soldier of Polish Legions of Jan Henryk Dąbrowski, a participant of Napoleonic Wars who was raised to the rank of a general, a member of the Patriotic Society and a prisoner in Siberia, participants in uprisings for the independence of Poland, eminent scientists in various fields from among Kraków academics, experts in architecture and construction, representatives of Kraków clergy, members of the Scientific Society of Kraków, the Academy of Arts and Sciences, and the Jagiellonian University, including the president of the Academy and the rector of the University. We see high officials of the Kraków municipal authorities, including city majors, outstanding innovators of agriculture and social security as well as generous philanthropists. We see conservative thinkers from the 'Stańczyk' political circle in the times of Galicia autonomy: members of the Country Diet in Lwów as well as of the Parliament and the State Council in Vienna.

The group of guardians also included a senator of the reborn Polish State, again Majors of Kraków, and high-ranking military officers who took part in the struggle for the independence. During the second world war, two esteemed members of the Committee, Tadeusz Polaczek and Jan Józef Fischer, lost their lives in the Nazi concentration camp in Auschwitz. The Committee also included activists of the underground Polish state, providers of clandestine education, rescuers of endangered monuments of Polish culture, and later on members of anticommunist opposition and of the Solidarity movement, participants in forbidden marches commemorating the First Cadre Company of Józef Piłsudski, as well as professors of the Jagiellonian University and other higher schools of Kraków, including a renowned sculptor, art conservators, museum experts, social activists, and others.

All of them were bound together by the veneration of Tadeusz Kościuszko and the tradition of the fight for the independence. It has always been a select group of those who were both witnesses of history and its active agents and whose lives reflected the fate of the successive generations of Poles.

The present dictionary, organized chronologically, retells also the history of this Monument inherent in the biographies of its guardians. For the ease of finding the information on individual members of the Committee, the index of biographical entries with monograms of their authors is included at the end.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Archidiecezji Krakowskiej (AAK):

Księga urodzeń 1779-1789 parafii pw. Wszystkich Świętych.

Archiwum bieżące Komitetu Kopca Kościuszki (KKK):

Rokosz M., *Mowa pogrzebowa nad trumną Ignacego Trybowskiego*.

Sprawozdania z czynności Komitetu od 1994 r.

Sprawozdanie Prezesa Komitetu Pomnika Tadeusza Kościuszki inż. Karola Rollego o stosunku Komitetu do Władz Polskich od r. 1919 do końca 1939 r., styczeń 1939.

Sprawozdanie Przewodniczącego Komitetu Kopca Kościuszki za lata 1939 pod koniec czerwca 1945 r. złożone na posiedzeniu Komitetu 20 lipca 1945 w 125-tym roku działalności Komitetu.

Status prawny Komitetu. Dokumenty i ekspertyzy.

Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie (AKM):

Księgi urodzeń parafii pw. NMP w Krakowie (akt z 3 I 1789 r.).

sygn. Pers. A. 1000.

Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK):

sygn. 29/1470/0/2/6, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej św. Józefa w Podgórzu.

Magistrat miasta Krakowa, sygn. 2.2/3656 (dawne: Mag I/42).

sygn. KPK 29/565/11-17, protokoły posiedzeń zarządu Komitetu Opieki nad Mogiłą Kościuszki 1845-1938.

Biblioteka Jagiellońska (BJ):

Oddział Zbiorów Specjalnych, Zbiór klepsydr.

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (MHMK):

Archiwum ofiar terroru nazistowskiego i komunistycznego w Krakowie 1939-1956.

Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC):

sygn. 33-T-2320, nagranie *Uroczystość ofiarowania czołgu dla wojska polskiego przez rzemieślników województwa krakowskiego*, [on-line:] <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/67820/81363784324d08a807425a1f5206ae5c/>.

- „Entwurf für die Ausgestaltung des Regierungsviertels an der langen Wiese”, druk powielany z maszynopisu „Stadt Krakau 26. Oktober 1939-1941”.
- „Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie za Rok 1909 i 1909/10”, Kraków 1911.
- „Sprawozdanie Dyrekcji Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie z Czynności w r. 1879/80”, Kraków 1880.
- „Sprawozdanie Dyrekcji Zjednoczonego Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie z czynności w r. 1862/3”, Kraków 1863.
- „Szkoła Hotelarska w Krakowie. Sprawozdanie Zarządu i Dyrekcji za lata nauki 1932/33”, 1933/34, 1934/35, Kraków 1935.
- Ustawy Towarzystwa Przyjaciół Muzyki w Krakowie, Kraków 1818.

Opracowania i źródła drukowane

- Adamczyk E., *Dzieje Krakowa*, t. IV: *Kraków w latach 1918-1939*, red. J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, Kraków 1997.
- Akty powstania Kościuszki*, t. III: *Korespondencja Najwyższego Naczelnika. Protokoły patentów. Akces do Powstania Narodowego*, oprac. S. Askenazy et al., Wrocław–Kraków 1955.
- Album inżynierów i techników w Polsce*, t. I: *Politechnika Lwowska. Życiorysy*, Lwów 1932.
- Bączkowski M., *W cieniu napoleońskich orłów. Rada Municipalna Krakowa 1810-1815*, Kraków 2010.
- Bartel W.M., *SDNQC Pro memoria Komitetu Opieki Kopca Kościuszki*, [w:] *Kościuszcze w hołdzie*, red. M. Rokosz, Kraków 1994.
- Bąk-Koczarska C., *Juliusz Leo, twórca Wielkiego Krakowa*, Kraków 1986.
- Bąkowski K., *Dzieje Krakowa*, Kraków 1911.
- Bąkowski K., *Kronika krakowska 1796-1848*, cz. 2: *Od r. 1816 do 1831*, Kraków 1906.
- Bednarek J., *Spory wokół wydarzeń krajowych 1846 roku na łamach prasy Wielkiej Emigracji w latach 1846-1848*, Toruń 2003.
- Białkiewicz Z. J., *Feliks Księgarski (1820-1884). Krakowski architekt epoki historyzmu*, Kraków 2008.
- Bibliografia literatury polskiej*. „Nowy Korbut”, t. VI: *Oświecenie*, cz. I, *Hasła osobowe: P-Ż: Addenda A-O*, oprac. E. Aleksandrowska z zespołem, Warszawa 1970.
- Bibliografia polska XIX stulecia*, t. IV, oprac. K. Estreicher, Kraków 1878; t. V, oprac. K. Estreicher, Kraków 1880.
- Bieniarzówna J., *Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848)*, Kraków 1948.
- Bieniarzówna J., Małecki J.M., *Kraków w latach 1796-1918*, Kraków 1985, *Dzieje Krakowa*, t. III.
- Bieńkowski W., *Józef Muczkowski (1860-1943)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków. Założyciele Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, red. W. Bieńkowski, Kraków 1997.
- Bieńkowski W., *Klemens Bąkowski (1860-1938)*, [w:] *Ludzie, którzy umiłowali Kraków. Założyciele Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa*, red. W. Bieńkowski, Kraków 1997.
- Bieńkowski W., *Strażnicy dziejów miasta narodowej pamięci. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa w latach 1896-1996*, Kraków 1997.
- Biliński L., *Wspomnienia i dokumenty*, t. I: *1846-1914*, Warszawa 1924.
- Biliński P., *Moszyńscy. Studium z dziejów łoniowskiej linii rodu w XIX wieku*, Kraków 2006.
- Biogramy uczonych polskich: materiały o życiu i działalności członków AU [Akademii Umiejętności] w Krakowie, TNW [Towarzystwa Naukowego Warszawskiego], PAU [Polskiej*

Zaraz po rozpoczęciu „sypania” symbolicznej Mogiły za Pomnik Tadeusza Kościuszki w 1820 r. Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa ustanowił Komitet zarządzający jego budową, który po dokończeniu dzieła się nie rozwiązał, lecz stanął na straży tego Pomnika jako ciało obywatelskie, uznawane przez kolejne władze zaborcze i odnawiające się w każdym pokoleniu przez kooptację nowych członków. Nie przestał też działać po odrodzeniu państwa polskiego w 1918 r. i działa do dziś jako historyczny i prawny opiekun tej „narodowej pamiątki”, którą jest wzniesiony przez naród, zwany dzisiaj Kopcem Kościuszki, „symbol niepodległości Polski i solidarności narodów w imię dobra ludzkości”. Ma więc Komitet Kopca Kościuszki za sobą 200 lat nieprzerwanej opieki konserwatorskiej nad Kopcem, „by co wiosny zielenił się świeżą trawą”, i 200 lat pielęgnowania pamięci o wpisanym w świadomość świata, wciąż potrzebnym bohaterze.

W ciągu tych 200 z okładem lat przez Komitet pod zarządkiem 11 prezesów przeszło niewiele ponad 150 osób najofiarniej spełniających honor opiekunów Mogiły – Pomnika – Kopca Kościuszki, zawsze więc było to nieliczne grono reprezentujących elity społeczne osób, których osobiste losy odzwierciedlały los kolejnych pokoleń Polaków.

Niniejszy słownik, zredagowany w układzie chronologicznym, jest zarazem historią tego Pomnika, zapisaną w biogramach jego opiekunów.

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8138-981-5

